

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20563> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Lusini, Sara

Title: Yes-no question/marking in Italian dialects : a typological, theoretical and experimental approach

Issue Date: 2013-02-27

Samenvatting

Het doel van dit proefschrift is een bijdrage te leveren aan ons inzicht in de typologische, syntactische en prosodische eigenschappen van polaire vraagzinnen in Italiaanse dialecten.

Polaire vraagzinnen (ook wel ja/nee-vragen genoemd) zijn vragen waarop óf een bevestigend óf een ontkennend antwoord wordt verwacht. Vanuit typologisch perspectief worden er in de talen van de wereld acht hoofdstrategieën geïdentificeerd, die gebruikt kunnen worden om polaire vraagzinnen aan te duiden (o.a. Ultan, 1978; Sadock & Zwicky, 1985; Dryer, 2005 and Miestamo, 2007). Hier beneden volgt een lijst van deze strategieën:

- (1) *Typologie van polaire vraagzinnen in de talen van de wereld*
  - a. Vraagpartikels;
  - b. Vraagintonatie;
  - c. Interrogatieve werkwoordsmorfologie;
  - d. Vraagpartikels + interrogatieve werkwoordsmorfologie;
  - e. Interrogatieve woordvolgorde;
  - f. Disjunctie(A-niet-A);
  - g. Afwezigheid van een declaratief morfeem;
  - h. Geen verschil tussen declaratieve zinnen en polaire vraagzinnen.

Hoewel er veel onderzoek wordt gedaan naar de syntaxis van vraagzinnen (o.a. Poletto, 1993, 2000; Poletto & Vanelli, 1995; Obenauer, 2004; Damonte & Garzonio, 2008, 2009; Garzonio, 2012; Cruschina, 2008, 2012), is er tot nu toe geen analyse voorgesteld voor een typologische classificatie van polaire vraagzinnen in de Italiaanse dialecten.

Dit proefschrift analyseert polaire vraagzinnen in Italiaanse dialecten vanuit het oogpunt van typologische variatie. Er wordt bekeken of de strategieën die sprekers in Italiaanse dialecten gebruiken geïdentificeerd kunnen worden volgens de acht bovengenoemde categorieën.

Zoals bekend, is de taalkundige variatie in Italiaanse dialecten zeer groot. Polaire vraagzinnen blijken in dit respect geen uitzondering te zijn. Ik laat zien dat Italiaanse dialecten een zeer grote typologische variatie vertonen op gebied van polaire vraagzinnen. Ook blijken enkele vraagconstructies problematisch. Een van die problematische constructies om polaire vraagzinnen aan te duiden wordt gebruikt in het Toscaanse dialect van Siena en andere centrale en zuidelijke dialecten. Voorbeelden van een declaratieve zin en de bijbehorende polaire vraagzin in het Sienees zijn respectievelijk geïllustreerd in (2.a) en (2.b):

(2) *Declaratieve zin*

- a. Dorme.
slapen-TT.3.EV
'Ze slaapt'.

Polaire vraagzin

- b. Che   fa   dorme?
vraagpartikel doen-TT.3.EV   slapen-TT.3.EV
'Slaapt ze?'

[Sienees]

Ten eerste is deze constructie problematisch omdat hij niet tot een van de bovengenoemde categorieën kan worden gereduceerd. Ten tweede is het ook niet duidelijk of het eigenlijk om één enkele hoofdzin gaat, omdat de constructie in (2.b) twee non-infinitieve werkwoorden bevat. Op het eerste gezicht kan de vraag op twee opeenvolgende vragen lijken: *Che fa? Dorme?* 'Wat doet ze? Slaapt ze?'

In deze dissertatie wordt bewijs geleverd dat polaire vraagzinnen zoals die in (2) slecht één hoofdzin bevatten. Er wordt vanuit een theoretisch perspectief een analyse voorgesteld van de syntactisch eigenschappen van deze constructie in het Sienees en in andere centrale en zuidelijke Italiaanse dialecten. Meer bewijs voor deze analyse komt uit de resultaten van een experimenteel onderzoek naar de prosodische eigenschappen van polaire vraagzinnen in het dialect van Siena.

Deel een

Hoofdstuk twee. In hoofdstuk twee ligt de nadruk op de typologie van polaire vraagzinnen. Eerst wordt er een overzicht gegeven van polaire vraagzinnen in de talen van de wereld, zoals vermeld in (1). Vervolgens worden het Latijn en de standaard moderne Romaanse talen onder de loep gelegd. Ik laat zien dat moderne Romaanse talen geen opmerkelijke typologische variatie vertonen op het gebied van polaire vraagzinnen. Een belangrijke observatie in dit hoofdstuk is dat Romaanse talen erg van het Latijn verschillen met betrekking tot polaire vraagzinnen. Waarbij het Latijn veel verschillende polaire vraagconstructies vertoont, worden er alleen drie hoofdstrategieën gebruikt in moderne Romaanse talen. Deze strategieën zijn geïllustreerd in (3):

(3) *Polaire vraagzinnen in moderne Romaanse talen*

- a. Vraagintonatie (alle moderne Romaanse talen);
b. Vraagpartikel (Catalaans, Frans, Portugees, Spaans en Roemeens);
c. Interrogatieve woordvolgorde (Frans).

Daarna bespreek ik de polaire vraagzinnen in Italiaanse dialecten. Er worden zowel data van bestaande wetenschappelijke literatuur als nieuwe data van eigen veldwerk besproken. Ik laat zien dat de Italiaanse dialecten vanuit een typologisch oogpunt een zeer grote variatie vertonen. De hoofdstrategieën die gebruikt kunnen worden om polaire vraagzinnen aan te duiden in de Italiaanse dialecten zijn als volgt:

(4) *Polaire vraagzinnen in Italiaanse dialecten*

- a. Vraagpartikels;

- b. Vraagintonatie;
- c. Interrogatieve werkwoordsmorfologie;
- d. Vraagpartikels + interrogatieve werkwoordsmorfologie;
- e. Interrogatieve woordvolgorde;

Aangezien de Italiaanse dialecten sterk verwant zijn, is zulke typologische variatie erg verrassend.

De belangrijkste onderzoeksvragen die in dit hoofdstuk worden behandeld zijn geformuleerd in (5), (6) en (7).

- (5) Is het mogelijk om de syntactische variatie, die te vinden is in de Italiaanse dialecten, op het gebied van polaire vraagzinnen te analyseren volgens de typologische standaardclassificatie voorgesteld door o.a. Dryer (2005)?
- (6) Is er een verband tussen de polaire vraagconstructies in de Italiaanse dialecten en andere taalkundige parameters?
- (7) Wat kan de syntaxis van polaire vraagzinnen in Italiaanse dialecten bewijzen over de structuur van talen in het algemeen?

Een belangrijke conclusie in deze dissertatie is dat niet alle polaire vraagconstructies die worden gebruikt in Italiaanse dialecten kunnen worden geanalyseerd volgens de typologische standaardclassificaties, zoals de classificatie van Dryer (2005). Een voorbeeld van een constructie die niet geassocieerd kan worden is de bijzondere syntactische constructie in veel centrale en zuidelijke Italiaanse dialecten, die geïllustreerd is in voorbeeld (2).

Bovendien worden er verschillende verbanden geïdentificeerd tussen taalkundige parameters en polaire vraagconstructies. Er zijn namelijk verbanden tussen de beschikbaarheid van subject-clitica aan de ene kant, en vraagpartikels, vraagpartikels in combinatie met interrogatieve intonatie en interrogatieve intonatie aan de andere kant. Tenslotte wordt er aangetoond dat vele constructies, die in polaire vraagzinnen worden gebruikt, ook in verschillende andere non-veridicaliteits contexten gebruikt kunnen worden. Vraagpartikels en interrogatieve woordvolgorde worden bijvoorbeeld ook in hypothetische, concessieve en optatieve zinnen gebruikt in veel Italiaanse dialecten. Dit suggereert dat Italiaanse dialecten waarschijnlijk non-veridicaliteit moeten uitdrukken in plaats van het zinstype door een specifieke syntactische strategie te gebruiken. Hoewel de voorgestelde analyse in dit proefschrift bedoeld is om specifieke eigenschappen van polaire vraagzinnen in Italiaanse dialecten te beschrijven en niet van talen in het algemeen, rijst de vraag of deze analyse ook geschikt zou kunnen zijn voor data van andere talen. Verder onderzoek moet aantonen in hoeverre er een verband is tussen (non-) veridicaliteit en de morfologisch uitdrukking van polaire vraagzinnen.

Deel twee

Hoofdstuk drie. Hoofdstuk drie betreft de syntaxis van polaire vraagzinnen in het Sienees en andere centrale en zuidelijke dialecten. Polaire vraagzinnen in deze dialecten bevatten een vraagpartikel, dat een homofoon is van het vragend voornaamwoord *che*

‘wat’. Dit partikel wordt gevolgd door een persoonsvorm van het werkwoord *fare* ‘doen’.

In het Toscaanse dialect van Siena delen het lexicale werkwoord en *fare* ‘doen’ dezelfde *phi-* (persoon, geslacht en getal), *Aspect* (aspectualiteit) and *Mood* (wijs) *features*. In het Siciliaanse dialect van Mussomeli (CL) daarentegen wordt het werkwoord *fare* ‘doen’ altijd in de derde persoon enkelvoud tegenwoordige tijdsvorm gebruikt. Voorbeelden van polaire vraagzinnen in de dialecten van Siena en Mussomeli (CL) zijn respectievelijk geïllustreerd in (8.a) en (8.b):

- (8) a. Che   fanno   vengano?
           QP   doen-TT.3.MV   komen-TT.3.MV
           ‘Komen ze?’

[Sienees]

- b. Chi   ffà   vennu?
           QP   doen-TT.3.EV   komen-VT.3.MV
           ‘Kwamen ze?’

[dialect van Mussomeli (CL)]

Op het eerste gezicht kunnen de vraagzinnen in (8.a-b) op twee opeenvolgende vragen lijken, namelijk een vraagzin met vragend voornaamwoord en een polaire vraagzin: *Che fanno? Vengano?* ‘Wat doen ze? Komen ze?’. In deze dissertatie wordt het voorstel verdedigd dat polaire vraagzinnen zoals die in (8.a-b) slechts één enkele hoofdzin bevatten en niet twee opeenvolgende vragen.

De Siciliaanse polaire vraagzin in (8.b) is niet zo problematisch als de Sienees polaire vraagzin in (8.a). Omdat *fare* ‘doen’ altijd in dezelfde vorm verschijnt, kan deze werkwoordsvorm in combinatie met *chi* ‘wat’ eenvoudig geanalyseerd worden als vraagpartikel. Het tegenovergestelde geldt voor de Sienees vraagzin in (8.a): omdat *fare* ‘doen’ altijd dezelfde onderwerpsvorm heeft als het lexicale werkwoord, kan de werkwoordsvorm niet als vraagpartikel geanalyseerd worden.

De belangrijkste onderzoeksvraag die in dit hoofdstuk wordt behandeld is weergegeven in (9):

- (9) Wat is de onderliggende syntactische structuur van polaire vraagzinnen in het dialect van Siena en andere centrale en zuidelijke dialecten?

Om aan te tonen dat constructies zoals (8.a) standaard polaire vraagzinnen zijn, die een enkele hoofdzin bevatten, worden er vier syntactische testen ontwikkeld. Ik bepleit dat verschillende syntactische beperkingen gelden voor polaire vraagzinnen zoals (8.a) en de bijbehorende twee opeenvolgende vragen, namelijk een vraagzin met een vragendvoornaamwoord en een polaire vraagzin. Deze syntactische beperkingen zijn geïllustreerd in (10).

- (10) a. *Phi-, Tense, Mood en Aspect features*: in polaire vraagzinnen moet *fare* ‘doen’ altijd de *phi-* (persoon, geslacht en getal), *Aspect* (aspectualiteit) en *Mood* (wijs) *features* van het lexicale werkwoord delen, in tegenstelling tot de twee opeenvolgende vragen.

- b. *Negatie*: in polaire vraagzinnen kan maar één ontkenning voorkomen, terwijl er in twee opeenvolgende vraagzinnen wel twee negaties kunnen worden gebruikt.
- c. *Positie van het onderwerp*: in polaire vraagzinnen mag het onderwerp niet tussen *fare* ‘doen’ en het lexicale werkwoord verschijnen, in tegenstelling tot de twee opeenvolgende vragen.
- d. *Theta-rollen*: in polaire vraagzinnen kan *fare* ‘doen’ gecombineerd worden met werkwoorden die niet-agentieve theta-rollen uitdelen aan hun onderwerp. Dit is niet mogelijk in de twee opeenvolgende vragen.

Wat de syntactische structuur van polaire vraagzinnen in het Sienees betreft, onderbouw ik dat de congruentie affixen op *fare* ‘doen’ en het lexicale werkwoord beschreven kunnen worden met *Agree* (Chomsky, 2000, 2001). *Agree* is een congruentierelatie tussen een *Probe* en een *Goal* in een *c-commandrelatie*. De *Probe* heeft kenmerken zonder waarde en zoekt de eerste bijpassende *Goal* in zijn *c-commanddomein*. De waarden van de kenmerken van de *Goal* worden uitgespeld als een congruentieaffix op de *Probe*.

In het geval van Sieneese polaire vraagzinnen zijn zowel *fare* ‘doen’ als het lexicale werkwoord *Probes*. Ze moeten dus gekoppeld worden aan een bijpassende *Goal*. Het onderwerp van het lexicale werkwoord is de enige geschikte *Goal* in hun *c-commanddomein*. Als gevolg hiervan vinden er twee congruentierelaties plaats, namelijk tussen het onderwerp en *fare* ‘doen’ en tussen het onderwerp en het lexicale werkwoord. In deze analyse neem ik de theorie van fasen aan, die werd voorgesteld in Chomsky (2001). Ik neem aan dat congruentierelaties alleen plaatsvinden nadat het hoofd van de fase *merged* ‘samengevoegd’ wordt met *fare* ‘doen’. In polaire vraagzinnen in het Sienees fungeert het vraagpartikel *che* ‘wat’ als hoofd van de fase (C). Nadat *che* ‘wat’ met *fare* ‘doen’ (T) samengevoegd wordt, vinden de congruentierelaties tussen het onderwerp en *fare* ‘doen’ en tussen het onderwerp en het lexicale werkwoord gelijktijdig plaats. Het lexicale werkwoord is geen bijbehorende *Goal* voor *fare* ‘doen’, omdat hij niet-actief is volgens de Activity Condition (Chomsky, 2001). Dat deze congruentierelaties gelijktijdig plaatsvinden heeft twee hoofdgevolgen:

- het lexicale werkwoord komt niet tussen in de congruentierelatie tussen *fare* ‘doen’ en het onderwerp, dus wordt de Defective Intervention Constraint (o.a. Chomsky, 2000) niet overtreden;
- het onderwerp van het lexicale werkwoord is een actieve *Goal* in beide congruentierelaties, dus wordt de Activity Condition (Chomsky, 2001) niet overtreden.

Dit hoofdstuk eindigt met een voorstel voor een diachronische analyse van polaire vraagzinnen in de centrale en zuidelijke Italiaanse dialecten.

Hoofdstuk vier. Hoofdstuk vier behandelt de prosodische eigenschappen van polaire vraagzinnen in het Sienees. Het doel van dit hoofdstuk is om empirisch bewijs te

leveren voor het voorstel dat polaire vraagzinnen in het Sienees niet als twee opeenvolgende vragen geanalyseerd kunnen worden. Voorbeelden van een polaire vraagzin in het Sienees en de bijbehorende twee opeenvolgende vragen (namelijk een vraagzin met een vragend voornaamwoord en een polaire vraagzin) zijn respectievelijk geïllustreerd in (11.a) en (11.b):

- (11) a. Che fai   parti?
 QP doen-TT.2.EV   vertrekken-TT.2.EV
 ‘Vertrek je?’
- b. Che fai?   Parti?
 wat doen-TT.2.EV   vertrekken-TT.2.EV
 ‘Wat doe je? Vertrek je?’

[Sienees]

De belangrijkste onderzoeksvragen die hier worden behandeld zijn geformuleerd in (12) en (13).

- (12) Hoe kan men het verschil tussen polaire vraagzinnen en de twee opeenvolgende vragen maken als ze een minimaal paar vormen, als in (11.a-b)?
- (13) Gebruiken sprekers van het Sienees andere prosodische kenmerken om polaire vraagzinnen zoals (11.a) aan te duiden, dan in het geval van twee opeenvolgende vragen zoals in (11.b)?

Om de vragen in (12) en (13) te beantwoorden wordt de fonetische realisatie van polaire vraagzinnen in het Sienees onderzocht door middel van een productie experiment. De uitkomsten van het experiment laten zien dat polaire vraagzinnen en de bijbehorende twee opeenvolgende vragen statistiek gezien aanzienlijk van elkaar verschillen met betrekking tot hun duur. In het bijzonder is de duur van de beklemtoonde klinker in het werkwoord *fare* ‘doen’ langer in constructies die twee opeenvolgende vragen bevatten, zoals (11.b). Een soortgelijke klinkerverlenging wordt inderdaad verwacht als er sprake is van een grens tussen twee zinnen of zinsstukken. Dat de duur van dezelfde doelsegment significant korter is in polaire vraagzinnen zoals (11.a) suggereert dat deze vraagzinnen geen grens bevatten, en dus dat ze als één hoofdzin moeten worden geanalyseerd.